Beschrijving van Nolensstraat 6-154
Datum: 20 augustus 2019
Auteur: [redacted]
Bezoekdatum: 3 juli 2019 en 20 augustus 2019

Architect: Willem van Tijen i.s.m. M. Boom en J. Posno
Ontwerpjaar: 1953-1956 (gehele zuidwestbuurt van Geuzenveld)
Bouwjaar: 1954-1958 (gehele zuidwestbuurt van Geuzenveld)

Opmerking
Deze beschrijving is door Monumenten en Archeologie gemaakt in het kader van de aanvraag tot aanwijzing als gemeentelijk monument door Vereniging Heemschut.

Stedenbouwkundige context
De drie haakblokken met portieketagewoningen zijn onderdeel van de zuidwestbuurt van de wijk Geuzenveld. In 1953 werd architect Willem van Tijen aangetrokken om invulling te geven aan een van de zes buurten die samen het door Cornelis van Eesteren ontworpen Geuzenveld zullen vormen. Deze zuidwestbuurt was door de gemeente toebedeeld aan de woningbouwvereniging Rochdale. Van Tijen ontwierp voor deze buurt een groot aantal bejaardenwoningen, eengezinswoningen en deze drie blokken met portieketagewoningen aan de Nolenstraat.
Van Tijen bouwde met zijn stedenbouwkundig concept voort op de uitgangspunten die hem door de Woningdienst waren aangereikt, waarbij in de paragraaf Cultuurhistorische context uitvoeriger wordt stilgestaan. In het stedenbouwkundig plan was vanaf het centraal in Geuzenveld gelegen Lambertus Zijlplein aan de grote doorlopende verkeersweg, de Troelstralaan, de etagebouw gepland waarvan deze blokken aan de Nolenstraat onderdeel zijn. Van Tijen oriënteerde deze haakblokken zo dat de hoven in de ruimte van deze aangrenzende verkeersweg zouden overgaan. In zijn toelichting op het bouwplan (augustus 1953) schrijft hij hierover dat dit zou voorkomen dat elk hof een te besloten karakter kreeg, waarmee het gewenste karakter van 'open groene stad' zou sneuvelen. Van Tijen zag bovendien graag dat de groene hoven plaats zouden bieden aan (moes)tuinen ter stimulering van 'saamhorigheid en zelfwerkzaamheid'. De hoven fungeren nog steeds als groene tuinen. Al kort na de oplevering werden er twee speelplaatsjes gepland die in 1960 zijn aangelegd. Op diezelfde plekken bevinden zich nog steeds speelplaatjes.

Gebouwtype en bouwgeschiedenis in hoofdlijnen
Het complex bevat in totaal 147 woningen en bestaat uit drie haakblokken met elk een groen hof. Elke haak is opgebouwd uit een lange, oostwest georiënteerde poot en een korte noordzuid georiënteerde poot. De poten staan niet haaks op elkaar, maar zijn onder een hoek van 100 graden ten opzichte van elkaar geplaatst. In de oksel verbindt op de begane grond een winkelruimte de beide poten, terwijl daarboven de beide poten los van elkaar zijn gehouden. De onderlinge verdraaiing van de poten en de vanaf de eerste bouwlaag open hoek zorgen niet alleen voor een bijzondere ruimtelijke werking van de hoven en doorkijk naar de rest van de wijk, maar zorgen er ook voor dat de woningen 'praktisch inkijkvrij' zijn.
De haakblokken zijn vijf bouwlagen hoog en zijn opgebouwd uit een onderbouw van 2,40 m hoog en etages van 2,70 m hoog onder een plat dak. In tegenstelling tot vergelijkbare projecten in steden als Rotterdam en Den Haag – waar de vloer van de onderbouw circa 1 meter onder maaiveld werd gelegd –

werd deze bij dit complex op straatniveau aangelegd. Dat maakt dat de onderbouw naast bergingen met kolenhokken ook ruimte kon bieden aan andere functies, zoals – apart verhuurbare – garages en knutselruimtes.
Het complex kent vier verschillende woningen. De lange poten zijn opgebouwd uit vier traveeën. Elk travee heeft een centraal gelegen trappenhuis waaraan op elke verdieping twee woningen grenzen, die door toepassing van een wisselbeuk afwisselend drie dan wel twee slaapkamers hebben en respectievelijk circa 75 m2 en 63 m2 groot zijn. De korte poten hebben twee traveeën. Een centraal gelegen trappenhuis geeft hier per verdieping toegang tot twee identieke, gespiegelde woningen van circa 55 m2 groot en met twee slaapkamers. Deze tweeslaapkamerwoningen ontwierp Van Tijen voor wat hij het 'aan- en aflopende gezin' noemde en waaraan toen volgens hem juist in Amsterdam grote behoefte was. Op de uiteinden van de korte poten bevindt zich op de begane grond het vierde woningtype, de bejaardenwoning. Hiervan zijn de slaapkamer, badkamer en keuken ondergebracht in de 2,40 m hoge onderbouw. Het woongedeelte van de bejaardenwoning bevindt zich in een uitbouw aan de kopgevel. Deze bijzondere oplossing zorgt voor de nodige afwisseling in het gevelbeeld.
Het ontwerp voor de buurt werd gemaakt in april-december 1953 en mei-juli 1956. De bouw vond plaats in de periode 1954-1958. Voor de uitvoering is het bouwsysteem van de Rijnlandse Betonbouw Maatschappij (RBM) in Delft toegepast, kortweg het RBM-systeem. Dit systeem – een combinatie van giet- en montagebouw – had het bureau Van Tijen en Maaskant samen met RBM ontwikkeld. Zij pasten het voor het eerst toe bij een project voor circa 600 woningen in Delft (1950-51). Bij dit systeem worden draagmuren, binnenspouwbladen en vloeren op het werk gegoten in een zodanig gladde bekisting dat aan de binnenzijde 'practisch geen stucadoorwerk' meer nodig zou zijn. Van Tijen zou dit systeem meermaals en in een steeds gewijzigde, verbeterde vorm toepassen. Bij het complex aan de Nolensstraat is het uitgevoerd met doorstekende, betonnen Cusvellervloeren en gevels van baksteen, uitgevoerd als spouwmuren. Door de doorstekende vloeren met gewelfde randen zouden gevelmetselwerk en raam- en deurkozijnen worden beschermd tegen langsdruipend vocht, wat de onderhoudskosten zou terugbrengen.
Bij de bouw van de buurt trad langdurige vertraging op, mede door liquiditeitsproblemen bij RBM en de keuze voor een ingewikkeld heiprocedé. Dit leidde in 1954 zelfs tot een hoogoplopend conflict binnen de Nationale Woningraad waarvan de persoon van Van Tijen het middelpunt zou worden. Ondanks de kritiek op toepassing van het RBM-systeem en de hoog opgedreven bouwkosten konden de gevelontwerpen vrijwel ongewijzigd worden uitgevoerd.

Architectonische verschijningsvorm
Exterieur
De drie identieke blokken zijn vijf verdiepingen hoog met plat dak. Zij hebben een haakvorm met een korte poot die noordzuid is georiënteerd en een lange poot die oostwest is georiënteerd. De twee poten worden op de noordwestelijke hoek met elkaar verbonden door een winkelruimte van een laag hoog. De winkelruimtes zijn duidelijk herkenbaar door de uitkragende etalages en het over de gehele hoek doorlopende overstek dat wordt gedragen door ronde, ranke stalen kolommen. Op de kop van elke korte poot bevindt zich een lage uitbouw die behoort tot de oorspronkelijk op die plek geplande bejaardenwoning.
De korte poot kent een symmetrische opzet, duidelijk herkenbaar aan de twee gespiegelde traveeën. De lange poot is eveneens symmetrisch met vier gespiegelde traveeën. Aan de voorgevels aan de Nolensstraat bevinden zich op maaiveldniveau de toegangen tot de bergingen en garageboxen, die nog de oorspronkelijke deuren hebben. Trapjes geven toegang tot de portieken (voorgevels van de korte poten) en tot de trappenhuizen (achtergevels van de lange poten). De gevel van de plint is eveneens van baksteen, met een klamplaag onder de trapjes, bij de portieken, garages en knutselruimten. Vensters zorgen voor daglichttoetreding in de bergruimtes en knutselruimtes. De voor- en achtergevels van de etages zijn opgebouwd uit baksteen en kennen een ritmische afwisseling van de woonpuien met balkons met stalen hekjes en de glazen puien van de trappenhuizen. In de kopgevels is op elke verdieping een hoog, smal venster geplaatst. Rondom accentueren de betonnen horizontaal lopende banden met geribbelde afwerking de plaatsing van de vloeren.
De blokken bezitten bijzondere esthetische kwaliteiten. De plaatsing onder een hoek van beide poten, de openingen tussen de lange en korte poten, de opbouw van duidelijk herkenbare plint met opbouw en

trappenhuizen die over de volledige hoogte glaspuiten hebben, maken dat de verschillende bouwmassa's en functies in het complex duidelijk zijn te onderscheiden als losse elementen. Zij illustreren het nieuw zakelijke gedachtengoed dat ten grondslag ligt aan Van Tijens ontwerp voor dit complex. Ook de gevels zijn een fraai ontworpen en zuivere uitdrukking van dat nieuw zakelijke gedachtengoed. Zij tonen een grote aandacht voor de plasticiteit, ruimtelijke indeling en detaillering van de gevels, die terugkomt in het open karakter aan beide zijden, de ritmische positionering van balkons, de doorstekende betonvloeren met hun schaduwwerking en de afwisseling van bakstenen geveldelen met zorgvuldig gecomponeerde en gedetailleerde woonpuien. In de plint zorgt de afwisseling van teruggelegen garagedeuren, entreeportieken en trappetjes voor een levendig karakter. De op de hoeken gelegen winkels zijn hoger dan de plint, hebben een overstek op ranke kolommen en bijzonder vormgegeven glazen etalagevitrines, waardoor deze winkels fungeren als fraaie scharnierpunten tussen de beide poten van elk blok. Ten slotte hebben de blokken een verfijnde detaillering en materiaalgebruik. De vormgeving van de kozijnen van de gevelpuien, de verschillende toepassingen van metselwerk, de geribbelde afwerking van de vloerbanden – waarvan de band die de plint bekroond hoger is dan de banden die de overige bouwlagen markeren – zorgen voor een subtiele afwisseling van schaduwwerking en kleur.

Interieur
Het interieur van het complex is niet in zijn geheel bekeken. Allen de woningen op nummers 10 en 136en de bij die bouwdelen behorende trappenhuizen en bergingen zijn bezocht. De woning op nummer 10 is een tweeslaapkamerwoning en die op nummer 136 een woning van het wisselbeuktype met drie slaapkamers. Beide woningen hebben nog de oorspronkelijke plattegrond. Ook zijn er nog oorspronkelijke onderdelen aanwezig, zoals de glazen tussenwanden die woonkamer en keuken van elkaar scheiden en glazen afscheiding met inbouwkasten die de ouderslaapkamer en woonkamer van elkaar scheiden. Met deze deels glazen ruimtescheidingen wilde Van Tijen de woning een ruime indruk geven en ook het contact tussen keuken en woonkamer bevorderen. Dit laatste had hij gebaseerd op de woningontwikkeling in Amerika en Scandinavië, "waar de keuken steeds meer tot een door ieder gebruikt woonelement wordt." In beide woningen zijn de keukens en het sanitair vernieuwd. In het trappenhuis is de oorspronkelijke balustrade – opgebouwd uit stalen traphekjes met houten leuningen – aanwezig. De boodschappenliftjes zijn verwijderd.
Het nieuw zakelijk gedachtengoed en de aandacht voor detail waarmee Van Tijen het exterieur ontwierp, is ook herkenbaar in het interieur. Voor de indeling van de plattegrond fungeerde de standaardplattegrond van 'Efficiënte Woningbouw' als voorbeeld. De nog aanwezige oorspronkelijke scheidingswanden dragen met hun glazen elementen bij aan een open en ruim karakter van een woning met een toch relatief klein oppervlak. Door in de gangen en in bijna alle kamers één of meerdere gestandaardiseerde inbouwkasten toe te passen, kon Van Tijen doelmatige woningen met een optimum aan gebruiksoppervlakte realiseren. Ook in het interieur is de aandacht voor details zichtbaar aan verschillende elementen. Zo hebben de glazen gevelpuien ook aan de binnenzijde een subtiele profieldetaillering en zijn de trappenhuizen met zorg afgewerkt. De bakstenen wanden van de trappenhuizen zijn niet zoals bij de woningen uitgevoerd in gewoon metselwerk, maar als klamplaag. Dit onderscheid in toepassing van materiaalgebruik draagt er aan bij dat de trappenhuizen herkenbaar zijn als zelfstandig element in het blok. De trappen zelf hebben vervolgens ranke vormgegeven stalen traphekjes met geïntegreerde houten leuning.

Cultuurhistorische context
Van Tijen behoorde in Nederland tot de pioniers van de Moderne Beweging. Hij was een toonaangevende architect in de Nederlandse volkshuisvesting met een grote passie voor sociale woningbouw. Het verbaast dan ook niet dat de Woningdienst deze architect 'van naam' in 1953 uitnodigde om een van de buurten van Geuzenveld te ontwerpen. Dat elke buurt van Geuzenveld door één architect wordt ingevuld, is het gevolg van een eerder conflict tussen de Woningdienst en de dienst Stadsontwikkeling over de gang van zaken rond de uitvoering van de eveneens door Van Eesteren ontworpen uitbreidingswijk Slotermeer, waarvan de aanbouw in 1950 werd gestart. In hoog tempo – en nota bene nog voordat de gemeenteraad de plannen goedkeurt – neemt de Woningdienst dat uitbreidingsplan ter hand en trekt voor de invulling van de verschillende woningcomplexen een groot

aantal verschillende architecten aan. De dienst Stadsontwikkeling, waaraan Van Eesteren als hoofdontwerper verbonden was, is van mening dat deze aanpak de eenheid van Slotermeer geweld aandoet en voelt zich door de Woningdienst buitenspel gezet. Om een vergelijkbaar conflict in de toekomst te voorkomen wordt besloten dat het stedenbouwkundig plan voor Geuzenveld eerst in delen voorlopig zal worden vastgesteld en dat daarna zes architecten 'van naam' zal worden uitgenodigd om elk een wijk in te vullen. Deze procedurele wijziging ten spijt, wordt ook de planvorming voor de zuidwestbuurt van Geuzenveld gekenmerkt door strijd. De Woningdienst maakt bezwaar tegen het door Van Eesteren voorgestelde verkavelingsplan. Zij vindt de opzet te ingewikkeld, de woningtypologie te divers en de verhouding openbaar-privé groen uit balans. Dit alles zou de bouwprijs omhoogdrijven en de Woningdienst spreekt de wens uit dat de uit te nodigen architecten de verkaveling mogen wijzigen wanneer dit de bouwplannen ten goede kan komen. Als Van Tijen vervolgens de opdracht krijgt om de invulling van uitgerekend de zuidwestbuurt te verzorgen, neemt hij dan ook aan dat het hem vrij staat om het door Van Eesteren ontworpen verkavelingsplan aan te passen. Van Eesteren denkt daar echter anders over en wat volgt is een discussie over welk stedenbouwkundig principe ten grondslag moet liggen aan deze buurt. Van Eesteren is voorstander van een strikte scheiding van woonvormen en een verkaveling met een strenge hakenstructuur, terwijl Van Tijen streeft naar een menging van woonvormen en een meer open opzet van de buurt. Uiteindelijk wordt een compromis bereikt: Van Eesteren heeft een menging van woonvormen weten tegen te houden, maar moet zijn oorspronkelijke verkavelingsplan voor het grootste deel laten varen. De enige haakblokken die de vele omwerkingen van het plan wel overleven, zijn de drie, meest noordelijk gelegen haakblokken met portieketagewoningen, deze drie blokken aan de Nolensstraat. Stadgenoot wil de drie blokken aan de Nolensstraat op termijn slopen en vervangen door nieuwbouw. Hierdoor zal het enige nog herkenbare onderdeel uit het oorspronkelijke verkavelingsplan van Van Eesteren voor dit deel van Geuzenveld verdwijnen.

Van Tijen heeft in zijn loopbaan altijd gezocht naar de optimale woningplattegrond. Hij streefde naar een plattegrond die zowel tegemoet zou kunnen komen aan hedendaagse woonwensen, als ook een meer efficiënte uitvoering waardoor bouwkosten konden worden geminimaliseerd. Van Tijen speelde een belangrijke rol in de standaardisatie en normalisatie van de woningplattegrond voor sociale woningbouw. In zijn zoektocht naar de ideale woningplattegrond en nieuwe woonvormen komt Van Tijen tot het concept van de wisselbeuk: door een kamer meer of minder kan de woningplattegrond gemakkelijk worden verkleind of vergroot. Deze flexibele plattegrond maakt een gedifferentieerd familieleven mogelijk. Ook zijn er geen loze ruimten meer te vinden in de plattegrond – maximale efficiëntie was ten slotte het streven. Dit zijn allemaal voorbeelden van de manier waarop Van Tijen zo gebruiksefficiënt en economisch mogelijk antwoord probeerde te bieden op het naoorlogse woonvraagstuk. Voor de woningplattegronden aan de Nolensstraat kon Van Tijen putten uit zijn voorraad ontwerpen voor verschillende woningtypen. Hier bouwt hij voort op een variant die hij een paar jaar eerder heeft toegepast bij woningbouw in Vlaardingen. Van Tijen vond de woningen voor Vlaardingen nogal 'uitgeknepen' vanwege de kleine balkons en de tot een minimum teruggebrachte bergruimte, die geen ruimte meer kan bieden aan werk- en speelruimtes. Deze gebreken kon Van Tijen in Geuzenveld het hoofd bieden. Door over de volle breedte van de woonkamer een balkon te maken en door de keuken naast de woonkamer te projecteren met daartussen een glazen scheidingswand, ontstaat gevoelsmatig een ruimere woning. Desondanks bleef ook bij deze zeer efficiënte woningplattegrond wederom geen ruimte over voor wat Van Tijen 'allerlei vormen van zelfwerkzaamheid van kinderen en volwassenen' noemde. Dit loste Van Tijen op door in alle etagebouw in de buurt 'bij wijze van proef' apart verhuurbare knutselruimtes op te nemen, zoals ook het geval is bij de Nolenstraat. De blokken aan de Nolensstraat zijn een geslaagd voorbeeld van Van Tijens streven om – binnen de grenzen van standaardisatie en financiële middelen – woningen te bieden die tegemoet konden komen aan de woonwensen van verschillende gezinsvormen, waarbij voor de onderbouw een belangrijke rol is voorzien om ook te kunnen voorzien in de aanvullende behoeften van een groot wooncomplex.

In de periode waarin deze wijk werd ontworpen, begon zich tussen Van Tijen en Maaskant – met wie hij toen al meer dan twintig jaar een bureau vormde – een breuk af te tekenen, die in januari 1955 leidde tot een definitieve scheiding tussen de twee architecten. Van Tijen richtte daarna een nieuw bureau op, trok

architecten M. Boom en J. Posno aan en ging verder onder de naam de Werkgroep Van Tijen-Boom-Posno. In 1959, een jaar na de oplevering van de zuidwestbuurt van Geuzenveld, werd Van Tijen vijfenzestig en trad daarna voornamelijk op als adviseur van de Werkgroep. De zuidwestbuurt van Geuzenveld, met de drie portieketagewoningen aan de Nolensstraat, is Van Tijens laatste grote uitgevoerde woningcomplex waaraan hij zelf vanaf het eerste stedenbouwkundig ontwerp tot en met de inrichting van de woningplattegronden heeft gewerkt.

Conclusie / concept redengevende omschrijving
De drie blokken portieketagewoningen aan de Nolenstraat 6-154 vertegenwoordigen:

Stedenbouwkundige waarde:
- als het laatst herkenbare, en daarmee essentiële onderdeel, van het in cultuurhistorisch opzicht belangrijk stedenbouwkundige concept van dit deel van Geuzenveld;
- vanwege de beeldbepalende rol in het stedenbouwkundige plan, vooral de doordachte positionering van etagebouw tussen het centraal gelegen Lambertus Zijlplein en aan de Troelstralaan;
- vanwege de bijzondere uitvoering van haakverkaveling, en vanwege de open groenhoven en voorzieningen zoals de speelplaatsjes, buurtwinkels en apart verhuurbare ruimtes in de onderbouw, wat allemaal tegemoet zou komen aan bewonersbehoeften in de gehele buurt;
- vanwege de bijzondere kwaliteit van de bebouwing en de ruimtelijke relatie met de groenvoorzieningen (open gevels aan beide zijden) en de relatie tussen de groene hoven en de verkeersweg.

Architectonische waarde:
- vanwege de bijzondere esthetische kwaliteiten, zoals de massaopbouw, geslaagde ruimtelijke indeling van de woningplattegronden, de verhoudingen in de gevels, de subtiele detaillering en materiaal- en kleurgebruik, wat opmerkelijk is voor een complex waarbij verregaand werd gestreefd naar standaardisering en lage bouwkosten;
- als een goed voorbeeld van de functionele en typologische ontwikkeling van de gestandaardiseerde woningplattegrond;
- als goed voorbeeld van het werk van de bekende architect W. van Tijen, vooral zijn ontwikkeling van woningplattegronden.

Cultuurhistorische waarde:
- omdat dit het laatste grote uitgevoerde woningcomplex is waaraan Van Tijen zelf heeft gewerkt;
- omdat dat deze blokken onderdeel uitmaakte van het eerste stedenbouwkundige plan dat Van Eesteren voor dit deel van Geuzenveld maakte.

Gaafheid/herkenbaarheid:
- vanwege de hoge gaafheid in architectonisch opzicht van het exterieur. Sinds de bouw zijn de puien van de portieken, de betimmering van de borstwering van de gevelpuien en hun kleurstelling gewijzigd, zijn aan de hofzijde de ingangen tot de trappenhuizen vervangen door een glazen pui, en zijn enkele puien van de winkelruimtes dichtgezet. De tand des tijds en achterstallig onderhoud hebben wel hun sporen achtergelaten in de vorm van schade aan vooral de betonnen balkons en gevelbanden.
- vanwege het gaaf en herkenbaar gebleven visuele karakter van de samenstellende delen van haakblokken met een open hoek en met groenaanleg. Door de recente nieuwbouw tussen het Lambertus Zijlplein en de De Savornin Lohmanstraat is Van Tijens idee van 'de groene open stad' enigszins aangetast.
- vanwege de gaafheid van het interieur, zowel qua indeling als interieurelementen (scheidingswanden, inbouwkasten). Een voorbehoud is op zijn plaats, omdat maar twee van de 147 woningen zijn bezocht.

Zeldzaamheid:

- als enige nog herkenbare onderdeel uit het oorspronkelijke verkavelingsplan van Van Eesteren voor dit deel van Geuzenveld.

Bronnen en literatuur

Het Nieuwe Instituut, Rotterdam, *Tijen*, W. van (Willem) / Verzameling (TIJX), inv.nrs. t13 en d23
Stadsarchief Amsterdam, beeldbank
Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting en rechtsvoorganger: dia's
Ton Idsinga, Jeroen Schilt, *Architect W. van Tijen 1894 – 1974*, 's-Gravenhage 1987.

Beeldmateriaal

30

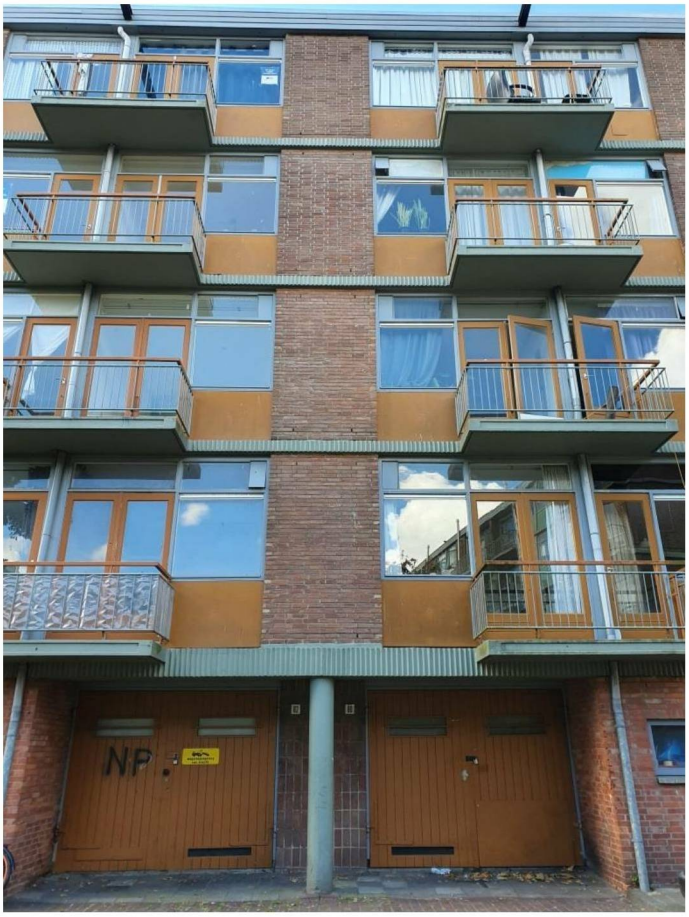
NP

Stadgenoot

Stadgenoot

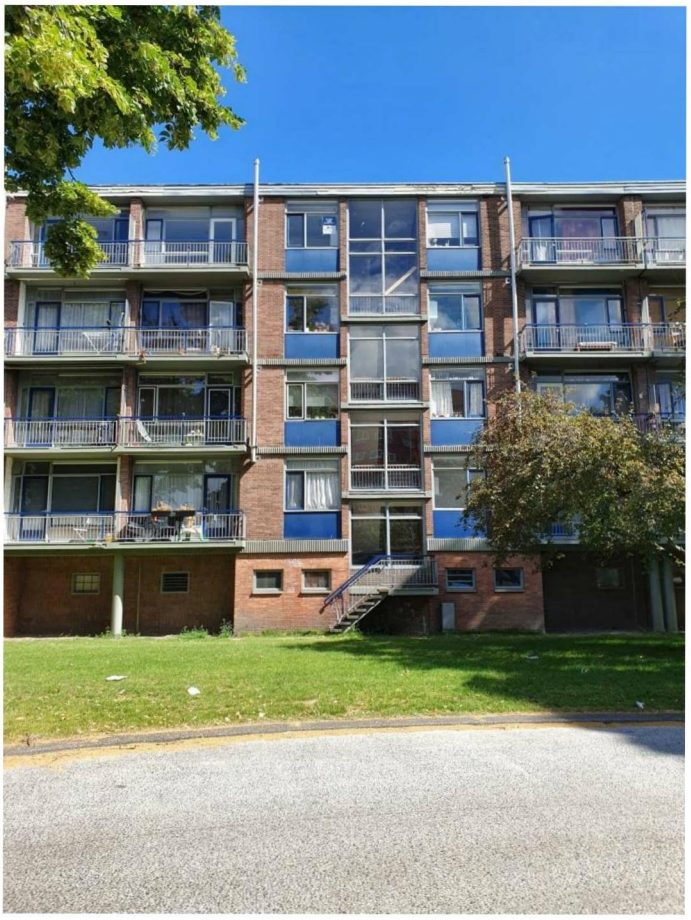

DE SAVORNIN LOHMAN
STRAAT

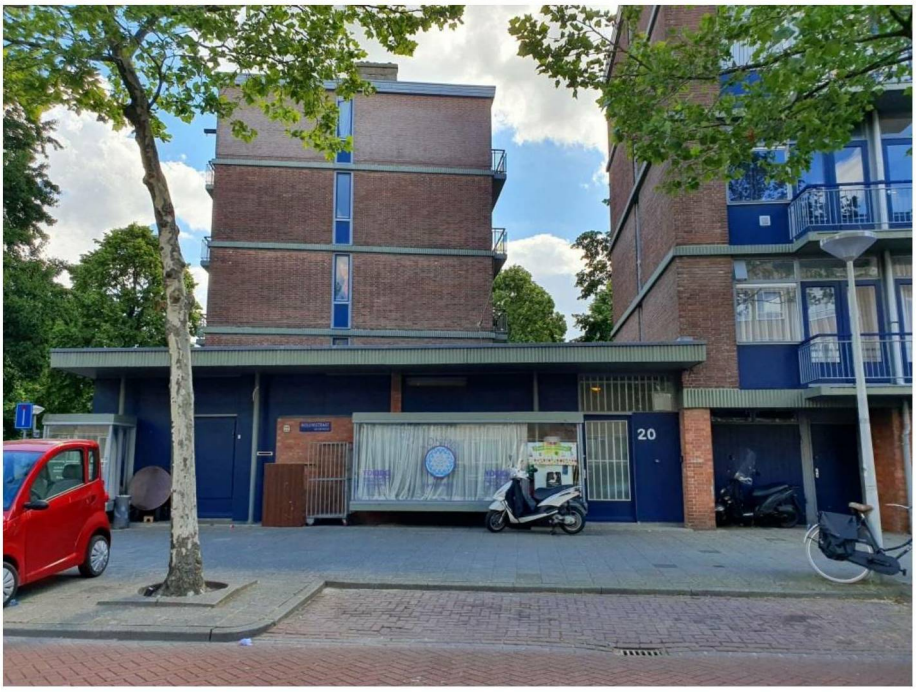
20

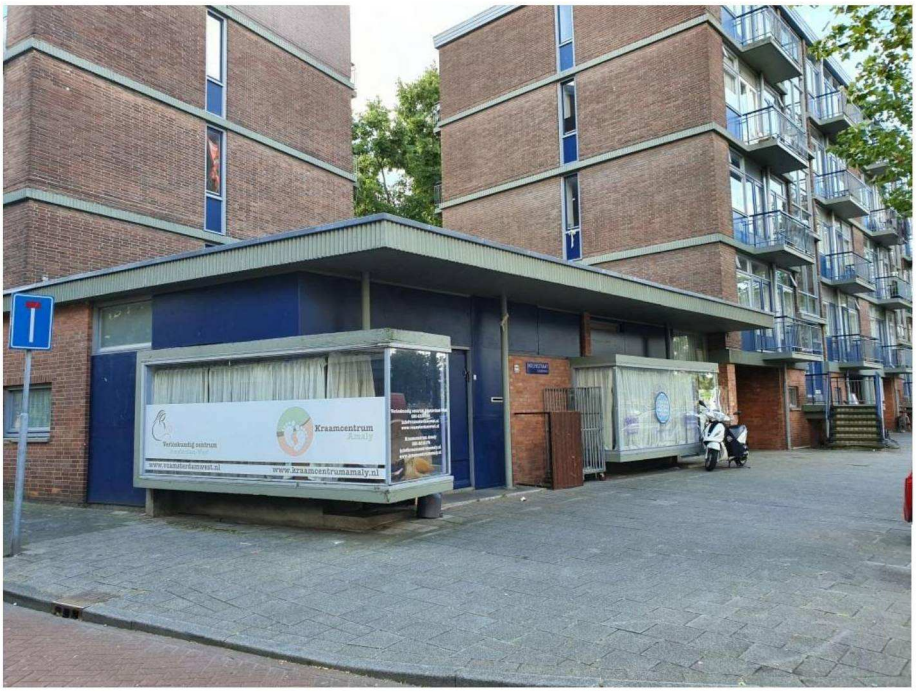
Kraamcentrum
Amaly
www.kraamcentrumamaly.nl

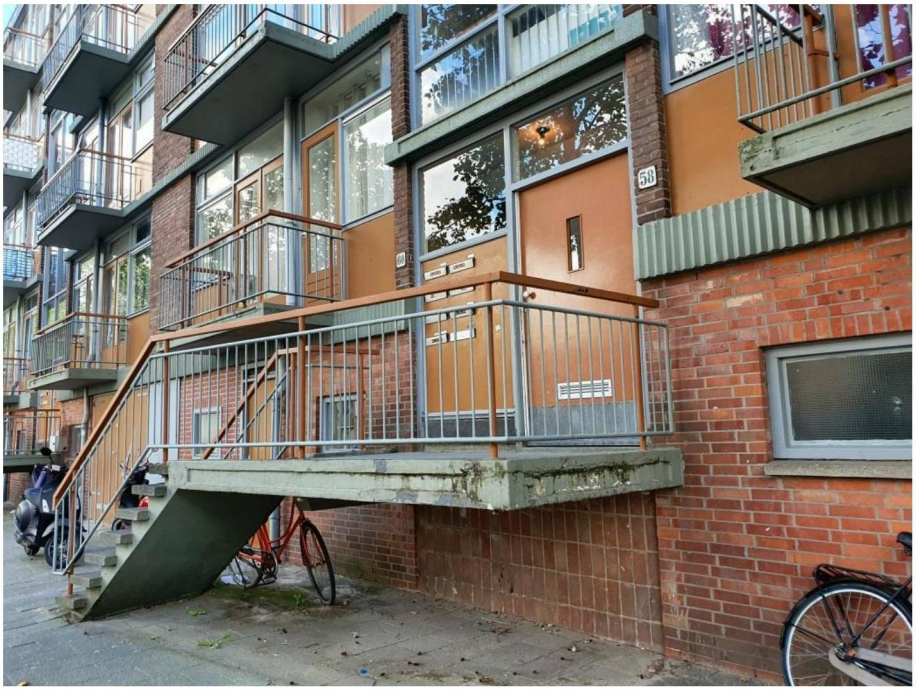
58

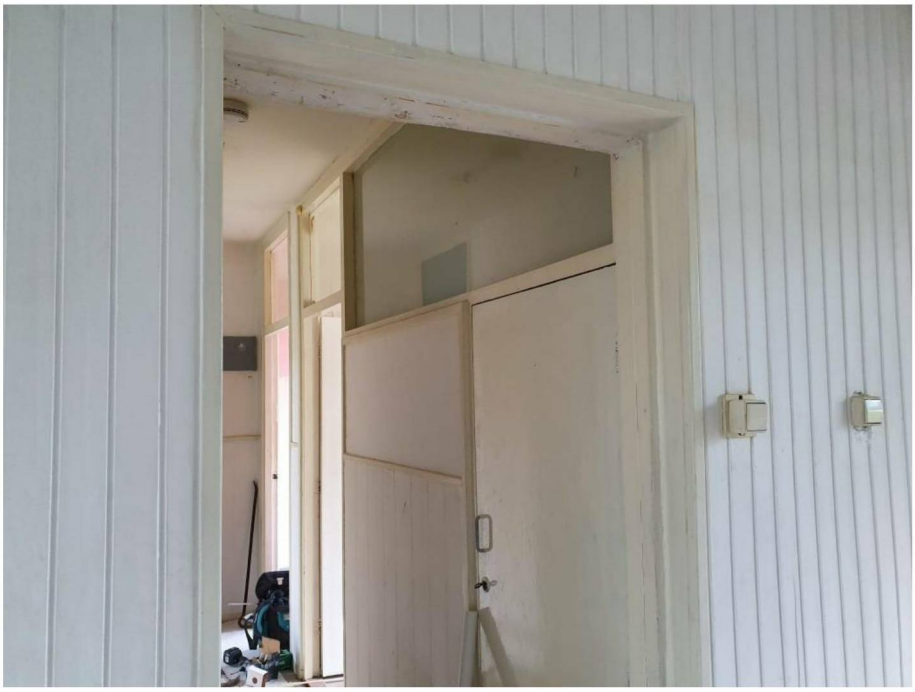

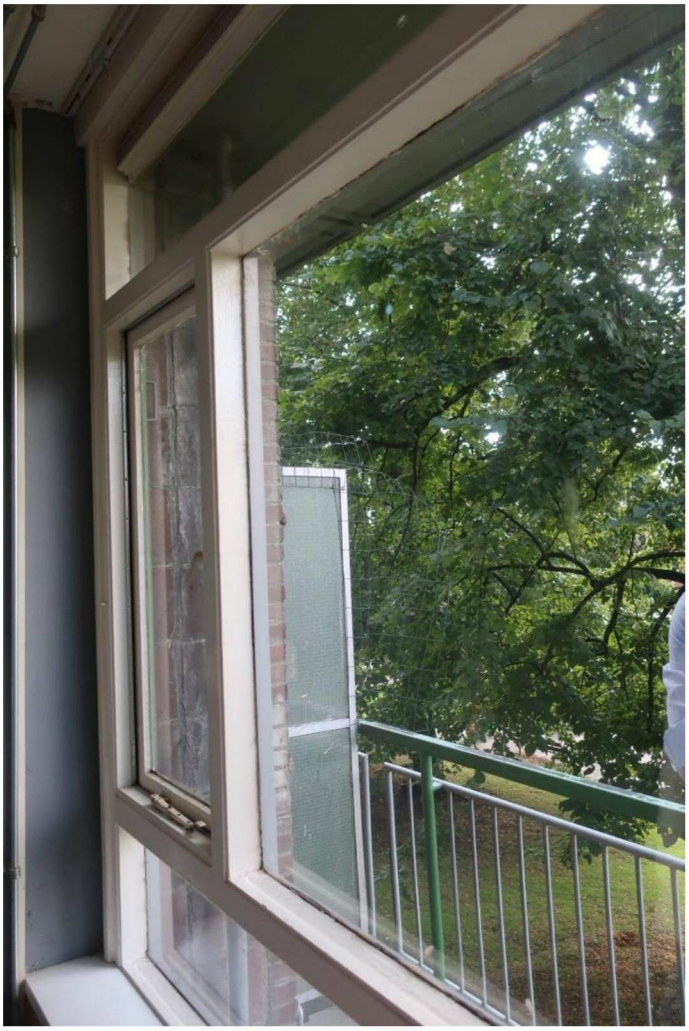

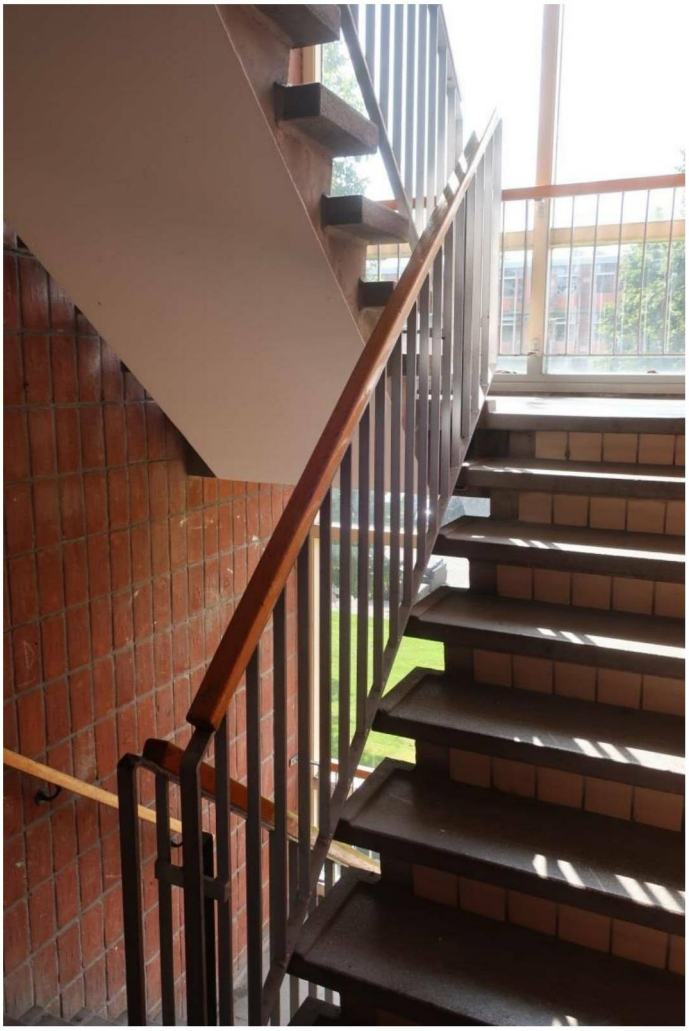

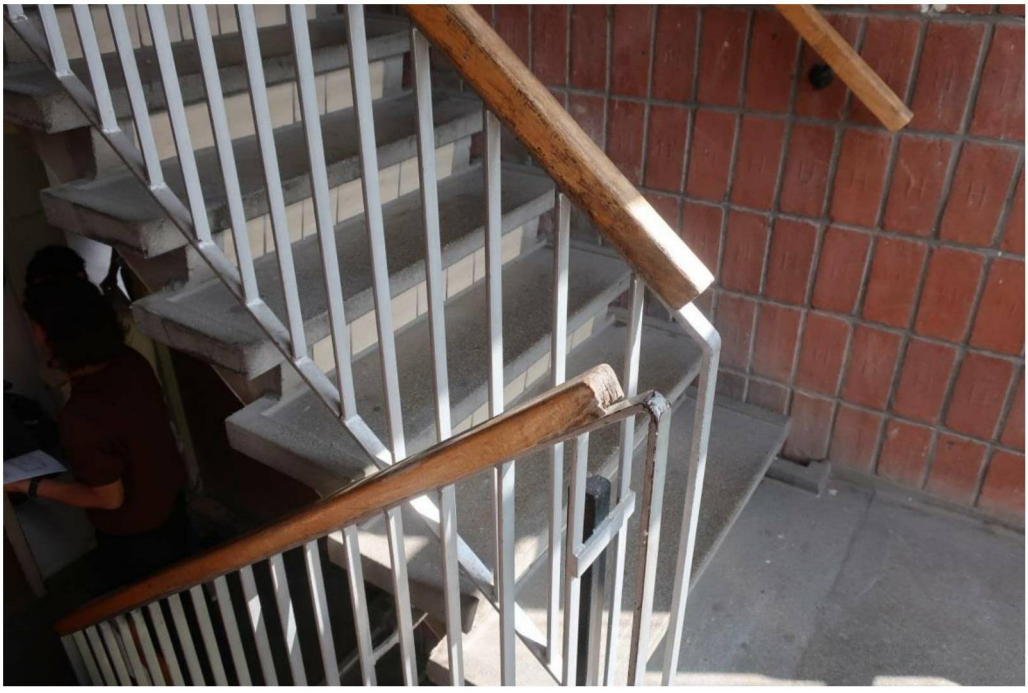

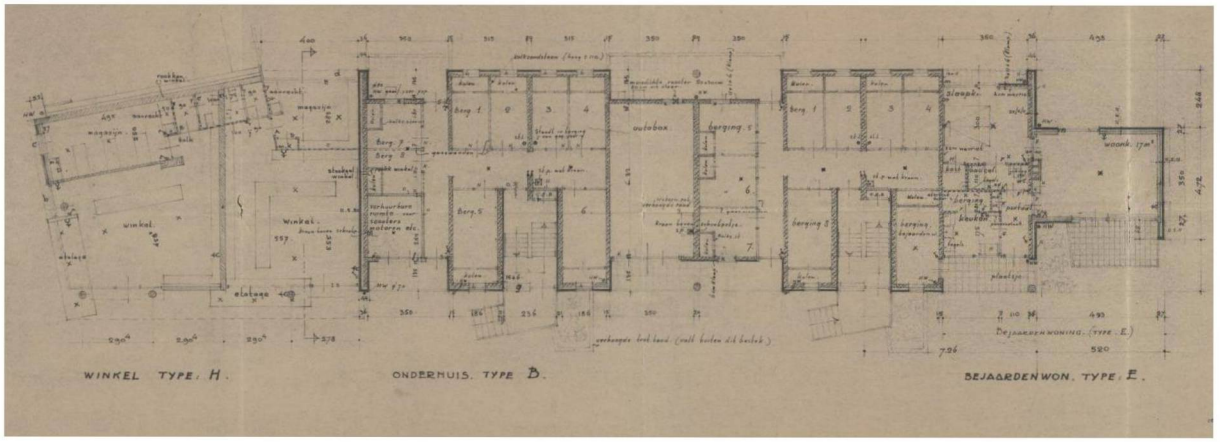

WINKEL TYPE. H. ONDERHUIS. TYPE B. BEJAARDENWON. TYPE. E.

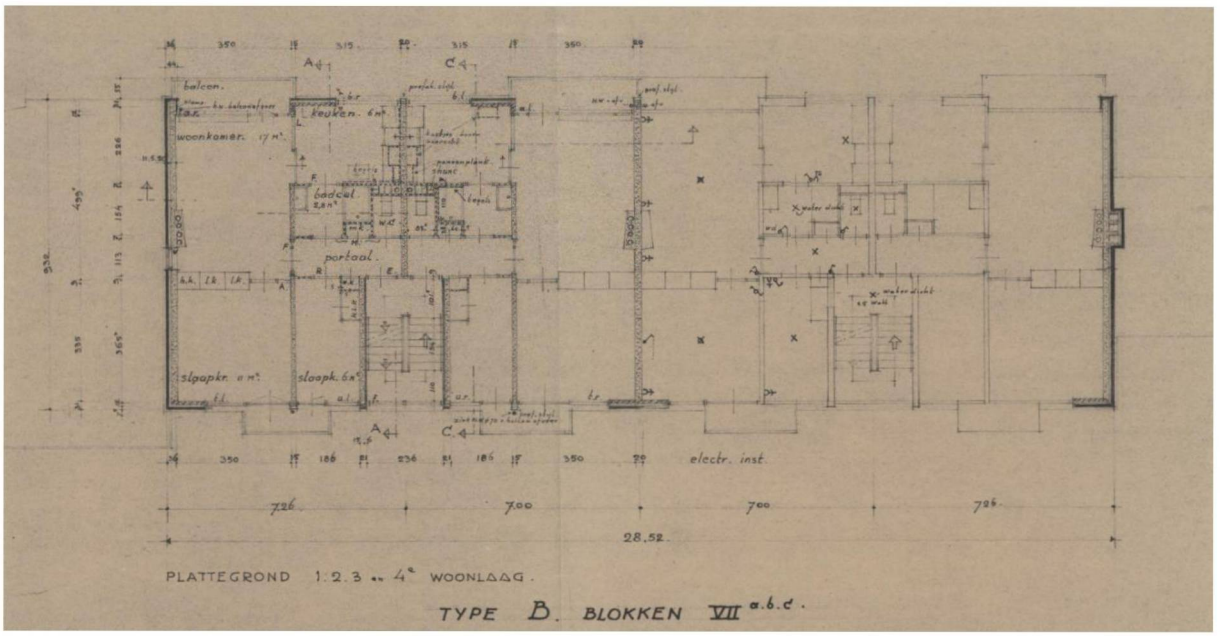

PLATTEGROND 1.2.3 en 4e WOONLAAG.

TYPE B. BLOKKEN VII a.b.c.

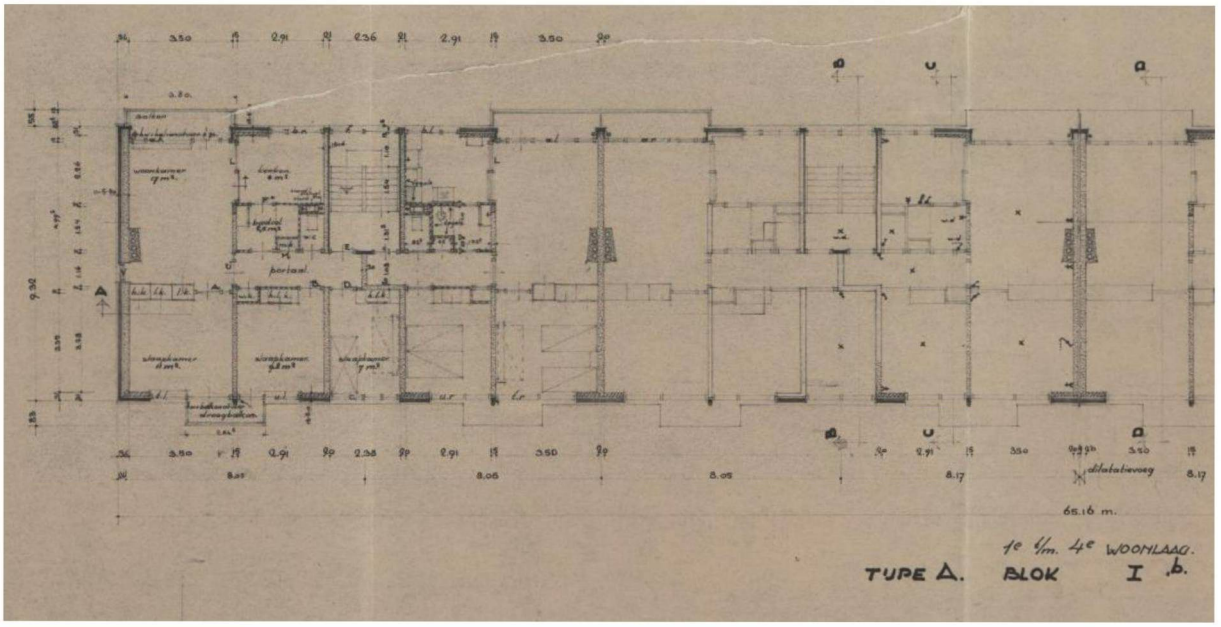

1e t/m. 4e WOONLAAG.

TYPE A. BLOK I .b.